

АКТУАЛЬНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ У НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ ЗБЕРЕЖЕННЯ МІСЬКОЇ ІСТОРИЧНОЇ ЗАБУДОВИ

Проблема збереження історичної забудови у загальному вигляді є досить далекою від розв'язання, про що свідчать як існуючий архітектурний досвід, так і сучасний стан містобудівного процесу міста Києва, в архітектурному обличчі якого відбуваються незворотні зміни, адже нині повністю або ж частково втрачаються безцінні міські об'єкти — архітектурні пам'ятки. Натомість в інфраструктурі міста зводяться об'єкти, загальна культурна й мистецька значущість яких, на думку фахівців, залишається відкритим питанням.

Як стверджують В. Анікін, О. Беляєва, О. Гутнов, І. Лежава, К. Лінч, Л. Прибега, В. Шимко, М. Яковлев та інші фахівці, невирішеним є також зв'язок згаданої проблеми з нагальними практичними завданнями сучасного містобудування, які скеровані потужними економічними, соціокультурними та суспільно-політичними чинниками, нехтування якими також може спричинити в майбутньому посилення негативних тенденцій розвитку міста.

Адже дедалі очевиднішою стає обґрунтованість врахування таких принципів збереження історичної забудови, як: раціональне розселення міського населення й необхідність створення нових, сучасних, комфортних для проживання районів міста; ергономічне розміщення в просторі останнього не лише житлових, а й промислових об'єктів; врахування рекреаційного потенціалу міського ландшафту, збереження його автентичності; планування й побудова гармонійного, людиномірного простору; вирішення питань інженерно-транспортної галузі в умовах зростання показників щільності міської забудови; посилення системності в організації просторового та архітектурного розвитку середовища; побудова багатофункціональних комплексів дозволяла та спортивних комплексів тощо.

Історично склалося так, що столиця України розвивалася за радіально-концентричним принципом забудови територій, що було зумовлено впливовими факторами, серед яких назвемо рельєф території, демографічну ситуацію, особливості світосприйняття й соціокультурного розвитку етносу тощо. З часом міська забудова стала дедалі щільнішою і сконцентрувалася навколо історичного ядра з чітко вираженими функціонально-стилістичними особливостями. При цьому

міські райони, які наприкінці XIII — на початку XIV століття були приєднані до історичного центру, вирізнялися за планувальною структурою, але об'єднувались у просторово-часовій та адміністративно-територіальній організації міста.

Нині можна констатувати, що клиноподібний розподіл районування негативно впливає на природно-еволюційний стан території: це твердження набуває особливої гостроти в сучасному містобудуванні, коли хаотичне зведення багатоповерхівок призводить до руйнування унікальних історичних комплексів та унеможливорює збереження неповторного природного ландшафту й екосистеми міста.

На нашу думку, існуючий стан організації міської забудови спричинений тим прикритим фактом, що територіальна організація міста й дотепер формується адміністративними методами і не враховує результати наукових, у тому числі аналітичних, досліджень, залишаючи поза увагою впливові культурні течії та специфіку соціально-економічних зв'язків у межах певного історичного часу.

Вважаємо за необхідне підкреслити, що також перспективною є сучасна бездіяльна позиція спеціалізованих освітніх установ та інституцій, актуальним освітнім завданням яких має стати щонайшвидше вирішення питання впровадження в навчальний процес підготовки майбутніх фахівців архітектури й містобудування сучасних форм і методів, а головне — основних принципів збереження міської історичної забудови.

Відомим є той факт, що згідно зі змістом планів і програм провідних освітніх закладів Європи й світу, ця проблема визнається однією з найбільш значущих в процесі формування світогляду професіоналів архітектури й дизайну. У той же час можна констатувати безпосередній зв'язок між домінуючими установками, якими керуються професіонали в галузі містобудівної діяльності, та специфікою освітніх завдань, покладених в основу навчально-виховного процесу під час здобуття відповідної професії.

Таким чином, для подолання істотних вад в процесах планування й розвитку територій необхідно не лише враховувати нові, науково обґрунтовані підходи адміністративно-територіального зонування міського середовища, які мають здійснити позитивний вплив на подальшу долю нашого міста як унікальної історичної та культурної пам'ятки, а й здійснити практичне ознайомлення молоді з основними принципами, формами, методами збереження скарбів архітектурної спадщини.

Саме такий підхід дозволить архітекторам майбутнього знаходити й вдало застосовувати необхідні компроміси між існуючими потре-

бами суспільства, вимогами замовників та можливостями виконавців. Наприклад, як відомо, у ряді країн Європи, серед яких Австрія, Велика Британія, Німеччина, Франція, у процесі використання споруд, віднесених до пам'яток архітектури, їх технічне оснащення має бути відповідним сучасним вимогам, а зовнішній вигляд — залишатися автентичним.

Сучасні архітектори мають усвідомлювати, що працюють в умовах переосмислення мети, завдань та інструментів архітектури сучасних споруд, коли досвід світової практики в містобудівній галузі довів доцільність пристосування й підпорядкування сучасної інфраструктури міста — його історичній забудові, а не навпаки, затвердив важливість збереження структури і масштабу її наявної просторової організації.

Повертаючись до питання унікальності, неповторності історичної забудови Києва, варто згадати враження Оноре де Бальзака, який двічі бував у згаданому місті й описав його у листі до Лаури Сюрвіль: «Я бачив північний Рим, місто православ'я, у якому 300 церков, багатства Печерської лаври, свята Софія, а навкруги стеги й стеги. Тут маємо цікаву гармонію розкоші й мізерії». А Тарас Шевченко, який побачив місто з лівого берега Дніпра під час однієї з подорожей по Україні, згадав його красу у таких піднесених рядках:

Мов на небі висить
Святий Київ наш великий.
Святим дивом сяють
Храми Божі, ніби з самим
Богом розмовляють.

Чи залишився Київ таким, яким його бачили в XIX столітті Оноре де Бальзак та Тарас Шевченко? Питання риторичне й вимагає всебічного аналізу з врахуванням сучасного ментального світобачення людини.

Зазначеній проблематиці приділяли увагу вітчизняні науковці Є. Афонін, П. Білик, О. Бондаренко, Ю. Білоконь, А. Беломесяцев, В. Вакуленко, В. Вагін, В. Гілевич, М. Дьомін, В. Ніколаєнко та ін. Майже всі сучасні соціологічні дослідження мають прикладний характер і спрямовані на врахування причин, які виникли в минулому, та побудову довгострокових векторів у майбутнє. Вчені переконані, що у процесі прогнозування територіального розвитку міських поселень слід брати до уваги вплив емоційного сприйняття людиною об'єктів навколишнього світу. Також зауважимо на той факт, що проблеми хаотичної забудови, без врахування історії міста, знищення зелених насаджень, погіршення естетики міського середовища породжуються

конфліктом інтересів, а також ціннісними орієнтирами бізнесу, влади та суспільства.

Відсутність соціокультурного базису, знання історії, зрештою, загальна неосвіченість і прагнення виключно матеріальних благ при розробці містобудівної документації призводять до невідповідності планування, управління, менеджменту об'єктивним процесам розвитку територіально-просторової системи міста. В історичному аспекті можна виділити декілька етапів формування сучасної планувальної структури Києва, кожен з яких характеризується ускладненням її форми, виникненням нових напрямів при послідовному розширенні території міста та зростанні чисельності населення.

Як уникнути шкідливих результатів періодичних будівельних «бумів», що завдають непоправної шкоди історичному обличчю Києва? Ці «буми» є прямим результатом зміни соціоментальних циклів, під час яких у свідомості людей виникають нові архетипи, закріплюючись зовні у вигляді нових архітектурних форм та стилів, а також принципів планування розвитку території міста. Їх корисність для історико-культурного розвитку Києва є достатньо сумнівною, адже в цьому контексті згадаймо Краків, Відень, Тарту, Париж або італійські міста, в яких органічно, гармонійно співіснують минуле і сучасне.

З давніх давен Київ доцільно розглядати за окремими районами. Територіально місто XVIII ст. складалося з трьох частин, відокремлених одна від одної: Старого Києва, Подолу й Печерська, в яких можна виділити окремі архітектурно-будівельні комплекси; Верхній Київ (княжу Гору), місто Володимира», «місто Ярослава» та «місто Ізяслава-Святополка». Ця територія за часів Ярослава Мудрого була обнесена валами і сформувалася як історичний центр або ж ядро міста. Слід зазначити, що Київська Русь, перейнявши православну форму християнства у Візантії, може слугувати типовим прикладом локальної православно-слов'янської цивілізації. У ті часи не було необхідності у відокремленні церкви від держави, що знайшло вираження й в архітектурі, зокрема — в забороні будівництва будь-яких споруд, навіть князівських палаців, вище за церковні бані та дзвіниці. Після перенесення резиденції православних патріархів до Москви, Київ залишався з його церквами культурним та духовним центром Русі-України. В усі часи у місті будували й відбудовували церкви, біля яких концентрувалося життя населення. Отже, саме від церков і соборів починалися вулиці міста, на яких формувалися житлові квартали Подолу та Верхнього міста.

У XVIII столітті відбувалася подальша розбудова окремих частин Києва: Подолу, Верхнього міста, Печерська з його оборонними комп-

лексами фортеці та найзначнішими силуетними домінантами у вигляді соборів і дзвіниць, споруджених І. Григоровичем-Барським, А. Квасовим, С. Ковніром, А. Меленським, Й. Шеделем та іншими архітекторами, які, на відміну від сучасних забудовників, прагнули зберегти історичну забудову, враховуючи найтісніший органічний зв'язок останньої з природним ландшафтом, і, у такий спосіб, створили чудову панораму міста з боку Дніпра.

Слід зазначити, що архітектура Києва кінця XIX століття повною мірою відповідала загальноєвропейським вимогам щодо стилістики. Найпопулярнішим на той час стилем був неоренесанс з характерними рисами віденської та французької шкіл. Великої популярності серед архітекторів набули поєднання і змішування неоренесансних форм з необароковими. Такий стиль почали називати просто «київським ренесансом». У цьому архітектурному стилі було зведено більшість київських прибуткових будинків та готелів. Поступово «Київ — місто куполів», яким бачив його Шевченко, перетворювалося на місто барокових, класицистичних і модерних форм, а упродовж XX століття форми декору ставали дедалі монументальнішими.

За часів радянської влади, у важкий період тотального знищення української історичної пам'яті, Київ зазнав небачених руйнувань історичних пам'яток. Особливо це торкнулося центральної частини міста, де було знищено Михайлівський Золотоверхий собор та інші пам'ятки. Дивом залишилася Свята Софія. Якщо тоді руйнування історичної забудови було викликане політичними мотивами, то чим можна пояснити це нині?

Сьогодні однією з найбільш актуальних проблем розвитку міста є незбалансоване співвідношення капіталовкладень в охорону, захист, реконструкцію історичного Києва (об'єктів архітектурно-історичної спадщини) і нове будівництво. Глобалізаційні процеси «осучаснюють» місто під тиском нових бізнес-структур, вітчизняних та зарубіжних інвесторів, недалекоглядних корисливих політиків та хаотичності ринкових відносин трансформаційного розвитку.

На жаль, констатуємо, що продовжується нищення історичних культурних скарбів шляхом хаотичної забудови, що останніми роками викликає протест киян. Жителі української столиці вимагають від Кабінету Міністрів припинити будівництво в історичних місцях Києва. Забудова з порушенням закону створює небезпеку для собору святої Софії, Києво-Печерської лаври, Андріївського узвозу та інших пам'яток міжнародного і національного значення.

Так, на охоронних територіях української столиці продовжують будувати безликі багатоповерхові будинки, які спотворюють архітек-

турне обличчя Києва, а декілька з них вже призвели до руйнування давніх пам'яток: ці дані наводить об'єднання «Збережи старий Київ». Зокрема, Міністерство закордонних справ намагалося звести будинок 40 x 80 метрів, який би зруйнував увесь архітектурний ансамбль центру столиці. Ініціативна група киян домоглася того, що котлован засипали. Справа може дійти до того, що ЮНЕСКО відмовиться від українських пам'яток через будівельний хаос: наприклад, донедавна існувала загроза, що у 30 метрах від Софії можуть збудувати удвічі вищу за неї багатопверхівку з підземним паркінгом, що суперечило б будівельним нормам та вимогам ЮНЕСКО.

Через такі випадки недбалої забудови старої частини Києва, місія ЮНЕСКО в Україні вже виступила з попередженням, що декілька українських пам'яток можуть втратити охоронний статус, а Кирилівську та Андріївську церкви — виключать з переліку домінантів на отримання такого статусу. Нові проекти мають неодмінно враховувати історичне й культурнеобличчя нашої столиці. У цьому контексті слід розробити нову концепцію охорони й реновації історичної забудови, в якій головне місце матиме не користь, а збереження історичної пам'яті, без якої неможливе майбутнє нашого народу.

Насамкінець ще раз зауважимо, що одним з найважливіших факторів збереження історичної міської забудови вважаємо створення умов, необхідних для впровадження у навчальний процес підготовки майбутніх фахівців відповідного профілю ефективних форм, методів, прийомів і способів професійної діяльності, що спираються на відповідні принципи збереження історичного обличчя міста й надають студентам знань, формують вміння та навички їх самостійного практичного використання в процесі подальшого професійного становлення.